

Ленка Блехова Челебић, ХРИШЋАНСТВО У БОКИ 1200-1500,
КОТОРСКИ ДИСТРИКТ, Подгорица 2006, 653.

Откада је епископ Јевсевије из Цезареје у IV вијеку написао прву цјеловитију историју цркве, ова проблематика је и у доцнијим периодима привлачила велику пажњу многих филозофа, теолога, историчара. У XVI вијеку је искорачила као подухват огромних размјера. Највећи број научних дјела на готово свим европским и неким неевропским језицима, настао је у другој половини прошлог вијека. Само у раздобљу 1987-1992. појавило се 7.524 наслова, од којих је 40 % третирано историју средњовјековне цркве.

Прошлост средњовјековне цркве у Црној Гори, изузмемо ли радове дон Ива Стјепчевића, Божидара Шекуларца, Јована Мартиновића, углавном је била на маргинама истраживачких преокупација. Оријентисаност према политичким феноменима, и сложеност методолошког поступка, превасходно због рада са изворима на латинском језику, узроковали су да ова тема припадне једном од најмање познатих поља црногорске историографије уопште. Зато се већ на почетку представљања монографије др Ленке Блехове Челебић, **Хришћанство у Боки 1200-1500, которски дистрикт**, морамо, са становишта општих захтјева историјске науке, афирмативно опре-

дијелити. Ријеч је о дјелу које импонује одређењем теме, композицијом и посебно, изворним богатством стеченим вишегодишњим истраживањима у Бискупском и Историјском архиву у Котору.

Ауторка је своје истраживање усредеточила на правни, социјални и културни аспект дјеловања хришћанских заједница у Боки у развијеном и позном средњем вијеку, за чије разумијевање нијесу неопходна дубља сазнања из области учења о Богу, односно теологије. Уосталом, није задатак историчара да трага за суштином религије, него за њеном структуром, функцијама и значењима. Религија није само вјеровање у апсолутну и мистичну моћ. Она имплицира и друштво, како је доказао Емил Диркем, утемељивач социологије. Отуда њена значајна функција у друштвеним збивањима.

Као градитељка једног вриједног здања, ауторка нас уводи у причу о религији житеља которског дистрикта који су некад давно егзистирали, презентирајући главне правце развоја цркве у Котору од појаве хришћанства до XV вијека. Њихова вјерска основа била је Которска бискупија. Постојала је, по свему судећи, још од касноантичког доба. Недовољно поуздан податак го-

вори да је которски бискуп Павле присуствовао IV васељенском сабору, одржаном 451. године у Халкедону. Сабор је уважио почасно мјесто Рима, али је егализовао права папе и цариградског патријарха и тако произвео суревњивост између њихових институција. Далекосежни значај Сабора огледа се у усвојеном принципу, нарочито примјењиваном послје Великог раскола 1054. године, у земљама с доминантно православним становништвом. Тај принцип потенцира да границе цркве теку дуж граница државе.

Сплитски сабори уприличени 925. и 928. године означавају прекретницу у историјском ходу Которске бискупије. Њена црквена организација дефинитивно се обликује по римском моделу. Послје велике шизме, Котор је остао под јурисдикцијом Рима. Отоме свједочи и понтификална књига бискупа Гримоалда (1090) која је данас својина библиотеке Академије наука у Санкт Петербургу.

Обимну емпирију, изложену на хронолошко-тематски начин, ауторка је распоредила у четири тематске цјелине: **1) Католичка црква, уређење и унутрашњи живот; 2) Црква и комунално друштво; 3) Свијет католичког клера; 4) Православна црква и словенска служба.** Оне се даље рачвају на 72 тематска дијела, која обрађују и ова питања: основне црквене структуре, тј. дијецезанско и редовничко свештенство, социјалне разлике и конфликт између римокатоличких свештеника, утицај Свете столице на локалне прилике, сарадњу црквених и лаичких власти, подизање сакралних објеката, образовање клера, дјеловање вјерских удружења, важност патронатског права, вјерски живот лаика, приватни живот клера, док су хеуристичке ограничености

одредиле да се православној цркви посвети знатно мања елаборација.

Вриједност ове монографије настојаћемо да прикажемо преко неколико проблема који се односе на дјеловање и значај римокатоличке цркве у Котору, те дешавања у сфери међувјерских релација.

У свакодневном вођењу цркве и спровођењу универзалних папских намјера, бискупи су били најважније личности. Чинило се да ће њихов ауторитет у XI вијеку још више порасти, пошто је папа Гргур VII (1073-1085) позвао на реформу своје институције. Нагласио је, поред осталог, да је постављање и смјењивање бискупа искључиво у папним ингеренцијама. Стварност задуго није кореспондирала с тенденцијама реформатора. На подручју которске дијецезе, мада не и у потпуности, ова одлука заживјела је у XIII вијеку.

Бискупи који су долазили у Котор били су, из више разлога, незадовољни стањем у добијеној дијецези. Пет хиљада римокатоличких душа и око 70 племићких кућа, тешко су могли задовољити њихове потребе за раскошним и лагодним животом. Неки су кренули с великим надама, али су се брзо разочарали. Константне невоље око узурпирања црквене имовине и недисциплина једног броја свештеника, задавали су им велике главобоље. Поједине прелате није одликовала ни прибраност. Нетрпељивост бискупа Домнија I (1270-1347) према которским доминиканцима, добила је у једном тренутку и екстремнији набој. Због тога је био позван на папски суд. Антипод таквом понашању, јесте дјеловање бискупа Марина Контарена (1434-1454). Спојем енергичности и ревности побољшао је организацију црквених послова, и задобио велику

наклоност својих вјерника. Није напустио Бискупију ни када је куга харала у которском крају 1453. године. Завјештао је катедралу Св. Трипуна сребрно посуђе за литургијску употребу и бревијар вриједан педесет дуката.

Извјесно сплашњавање вјерског живота у которском дистрику, примјетно и на другим подручјима, неутралисано је подвижништвом редовничког свештенства: целестинаца, односно реформисаних бенедиктинаца, затим доминиканаца и посебно фрањеваца. Фрањевци су били марљиви и образовани дјелатници. Знали су у оквирима градског друштва да пронађу одговарајући начин за службу. Били су одговорни свом реду и папи. Њихов идеал сиромаштва значео је напуштање сваке имовине. То је малтене свуда, па и у Котору, љутило локалну властелу и дио дијецезанског свештенства, јер су сматрали да су њихов престиж и приход угрожени популарношћу фрањеваца. Которска властела је 1459. године тражила од млетачких власти да изагна фрањевце из Котора. Овом захтјеву није удовољено.

Пошто редовничко свештенство није било под надлежношћу бискупа, покаткад се у которском дистрику, то претварало у сурогат. Ту околност нарочито је злоупотребљавао опат Трипун Болица (1438-1485), старјешина бенедиктинског самостана Св. Ђорђе од Залива. Которски бискупи, Контарено, Анђело Фасеоло (1457-1458) и Маркус де Нигрис (1459-1474) нијесу могли, упркос предузиманим санкцијама, да спријече Болицину бахатост, похлепност и неодговорност. Најбогатија опатија которске дијецезе била је доведена до скоро потпуног расула и гашења. Не само у погледу имовине, него и душебрижнштва над тамошњим вјерницима.

У раду с претежно типизираним изворима, правног карактера Ленка Блехова Челебић је анализирила и начине на које нас ти документи обавјештавају о чињеницама. Зато је веома добро реконструисала вјерски живот которских римокатолика. У њиховим очима, катедрала Св. Трипуна била је и понос заједнице. Њено одржавање свједочи о брижности свих слојева локалног становништва. Исказивана добротинства имала су и друго значење. Она су свједочанство о немирној савјести оних грађана који су тежили да се искупе дајући дио створеног иметка за уљепшавање саборне градске цркве.

Велики хронолошки распон монографије Ленке Блехове Челебић дотиче и вријеме највеће моћи средњовјековног папства. Папска администрација је располагала средствима која су помагала да се власт римског понтифика и стварно осјећа у најудаљенијим крајевима западног хришћанства. Спровођење папиних одлука није протичало без тешкоћа, чак и отвореног игнорисања. Отпори су били присутни и у Котору. Иако је 1211. године, папа Иноћенте III забранио свештеницима да обављају послове нотара или јавног биљежника, с том се праксом у Котору прекинуло тек у XV вијеку.

Долазило је до озбиљних излива незадовољства. Озлојеђеност локалних власти, нижег клера и лаика, неријетко је испољавана поводом папиних одлука о намјештењу свештеника. Преплитање компетенција Свете столице и одредби Которског статута, изазвало је велика комешања око именовања бискупа Сергија II (1328-1331). Сергије је раније обављао дужност которског архиђакона, а пошто статутарно начело није допуштало да мјештанин има бискупско звање, препоноси Котора-

ни су одбили да прихвате његов избор. Остали су непоколебљиви и поред упозорења папиног опуномоћеника. Увиђајући осјетљивост ситуације, папа Иван XXII је попустио пред неутољивим захтјевима. Поставио је Сергија за бискупа Пуле, а за новог которског прелата именовано је Рајмунда Агонтиа (1331-1334), родом из Кларете у Италији.

И поред повремених неспоразума с Римском куријом, трвења с локалним властима и несавјесног рада појединих свештеника, Которска бискупија је имала изузетно битну улогу у друштвеном животу локалног становништва. Штитила га је од разних опасности, бодрила у драматичним догађајима, помагала добротворним радом. Носила је и барјак културе на тлу Црне Горе и у периоду који прелази временску омеђеност ове књиге. Од осамнаест најугледнијих пјесника епохе барока у Боки, дванаест је припадало свештенству Которске бискупије.

Обрађујући односе између римокатоличке и православне цркве у которском дистрикту, ауторка убједљиво показује да они нијесу били идилични. Али, међувјерска нетрпељивост није била присутна. Институционализација православља у Црној Гори, 165 година после раскола у хришћанству, није могла да буде еквивалент знатно раније утемељеној и организационо

сређенијој римокатоличкој цркви. Но, политичка констелација у XIII и XIV вијеку, као и обављање богослужења на народном језику, погодовали су ширењу православља у которском залеђу. Та експанзија је понекад прелазила допуштене границе. Најчешће се манифестовала у одузимању римокатоличких богомоља, што је условило разумљиве протесте которских прелата. Тежња за враћањем имовине своје институције, приморала је бискупа Бернарда (1454-1457) да уђе у оштру препирку са православним свештеником у Богдашићима 1455. године. Неисторично је, ова оправдана стремљења которских бискупа, тумачити као примјере међувјерске нетолеранције. Ауторка је увјерљиво демистификовала и предање о наводном тровању 70 православних монаха на Превлаци.

Научну вриједност и важност овог дјела за црногорску историографију, не умањују ни исцрпнија објашњења коришћене номенклатуре и доминација догађајности у пар тематских одјелака. Монографију Ленке Блехове Челебић одликује значајка употреба огромне документације, архитектура рада и висок интерпретативни ниво. Она представља корпус поузданих знања којем ће се историчари, као и остали знатижељници, с повјерењем обраћати.

Звездан Фолић